

Kâmilü't-Tâbir Tercümesi'ndeki Günümüzde Unutulmuş Sözcükler*

Words Forgotten Today in the Translation of Kâmil al-Tâbir

Mehmet Fatih UZUN**

Öz

Türk yazı dilinin XIII-XV. yüzyıllar arasındaki Eski Türkiye Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi veya Eski Anadolu Türkçesi gibi isimlerle adlandırılan dönemde birçok telif ve tercüme eser kaleme alınmıştır. Bu dönemde kaleme alınan eserler yazıdıkları dönemin dil özelliklerini barındırmalarının yanı sıra Türkçe sözcükler bakımından zengin bir söz varlığına sahiptir. Bu çalışmada XV. yüzyılda tercüme edilen *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan ancak günümüzde Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde kullanılmayan sözcüklere yer verilmiştir. İnceleme konusu olan bu sözcükler günümüzde unutulup kullanımdan düşmüş olsa da birçoğu *Tarama Sözlüğü*'nde ve *Derleme Sözlüğü*'nde yer aldığı gibi Türkiye Türkçesi ağızlarında da hâlâ kullanılabilmektedir.

Hubeyş et-Tiflis'in Sultan II. Kılıcarslan'a sunduğu *Kâmilü't-Tâbir* isimli eseri, çeşitli rüya tâbirlerinden faydalanılarak kaleme alınmış 16 fasıl ve alfabe sırasıyla 28 babdan oluşan bir rüya tabirleri sözlüğüdür. Türkçeye birçok kez tercümesi yapılan bu eserin tercümelerinden biri de II. Murat döneminde Beylerbeyi Karaca Bey'in emriyle yapılan *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'dir. Eski Türkiye Türkçesi özellikleri gösteren bu tercümede Eski Türkiye Türkçesi dönemine ait pek çok dil özelliğinin ve söz varlığının yanında günümüzde unutulmuş sözcükler de bulunmaktadır. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan ancak günümüz Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde unutulup kullanımdan düşmüş sözcükler yerini ya alıntı sözcüklere ya da Türkçede var olan başka sözcüklere bırakmıştır. Bu sözcükler, günümüz Türkçesiyle Eski Türkiye Türkçesinin söz varlığındaki farklılıkları göstermesi açısından önemlidir.

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı'nda hazırlanan "II. Murat Dönemine Ait Kâmilü't-Tâbir Tercümesinin Dil İncelemesi, Tenkitli Metni ve Dizini Hazırlanarak Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu Dekanlığı, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, e-posta: fatih_uz45@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-6096-0415

Bu çalışmada *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi* isimli eserde tespit edilen günümüz Türkçesinde kullanımdan düşüp unutulmuş sözcükler alfabetik olarak sıralanarak anlamlandırılmış, bu sözcüklerin *Divânü Lügâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'ndeki görünümleri hakkında bilgi verilmiş ve *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde geçtiği cümlelerden birer örnek gösterilmiştir. Çalışmanın Eski Türkiye Türkçesinin söz varlığının ortaya konulmasına ve Türk Dil Kurumu sözlüklerine katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Eski Türkiye Türkçesi, *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*, Söz varlığı, Unutulmuş sözcük

Abstract

In the period of the Turkish written language between the XIII-XVth centuries, which is called Old Turkey Turkish, Old Oghuz Turkish or Old Anatolian Turkish, many works were written. The works written in this period have a rich vocabulary in terms of Turkish words as well as the language features of the period in which they were written. In this study, the words in the *Translation of Kâmil al-Tâbir*, which was translated in the XVth century, but which are not used in the standard language of Turkey Turkish today are included. Although these words, which are the subject of the study, have been forgotten and fallen out of use today, many of them are still used in the dialects of Turkey Turkish as well as in the *Tarama Dictionary* and *Compilation Dictionary*.

Hubaysh al-Tiflîsî's *Kâmil al-Tâbir*, which he presented to Sultan Kılıcarşan II, is a dictionary of dream interpretations consisting of 16 chapters and 28 chapters in alphabetical order. One of the translations of this work, which has been translated into Turkish many times, is *Translation of Kâmil al-Tâbir*, which was made by order of Beylerbeyi Karaca Bey during the reign of Murat II. In this translation, which shows Old Turkey Turkish characteristics, there are many language features and vocabulary belonging to the Old Turkey Turkish period, as well as words that have been forgotten today. The words in the *Translation of Kâmil al-Tâbir*, which are forgotten and fallen out of use in today's standard language of Turkey Turkish, have been replaced by either loanwords or other words that exist in Turkish. These words are important in terms of showing the differences in the vocabulary of today's Turkish and Old Turkey Turkish.

In this study, the words that have fallen out of use in today's Turkish and forgotten in the work titled *Translation of Kâmil al-Tâbir* are listed alphabetically and given meaning, information about the appearance of these words in *Divânü Lügâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Tarama Dictionary* and *Compilation Dictionary* is given and an example of the sentences in which they appear in *Translation of Kâmil al-Tâbir* is shown. It is hoped that this study will contribute to the dictionaries of the Turkish Language Institution and to the vocabulary of Old Turkey Turkish.

Keywords: Turkish Language, Old Turkey Turkish, Translation of Kâmil al-Tâbir, Lexicon, Forgotten word

Giriş

Eski Türkçeden itibaren yüzyıllar boyunca coğrafya, din, kültür vb. değişiklikler Türk dilinde ses, şekil ve anlam bakımından farklılıklara sebep olmuş ve bu farklılıklar Türk dilinin lehçe ve şivelere ayrılmasında ve dönemlerinin belirlenmesinde ölçüt hâline gelmiştir. Anadolu ve Rumeli bölgesinde Türk yazı dilinin XIII-XV. yüzyılları arasında gelişen Eski Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi gibi farklı isimlerle adlandırılan (Korkmaz, 2004: 99) döneminde birçok telif ve tercüme eser ortaya konmuştur. Bu eserlerden biri de Hubeyş et-Tiflîsî'nin *Kâmilü't-Tâbir* isimli eseridir. Tiflîsî'nin XII. yüzyılda yazıp Selçuklu Sultanı II. Kılıcarşan'a sunduğu *Kâmilü't-Tâbir*'in Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde birçok tercümesi yapılmıştır¹. Eski Türkiye Türkçesi döneminde kaleme alınan tercümelerden biri de XV. yüzyılda, II. Murat döneminde, Beylerbeyi Karaca Bey'in emriyle, bilinmeyen bir mütercim tarafından yapılan *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'dir. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*, çeşitli rüya tabirlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Mukaddimede rüya ve rüya tabiri ile ilgili 16 fasıl yer almakta, daha sonra alfabe sırasıyla 28 babdan oluşan rüya tabirleri sıralanmaktadır (Uzun, 2022: 15). Açık ve sade bir dille kaleme alınan *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*, konusu itibarıyla geniş bir söz varlığına sahiptir. Eserde kişi adları, yer adları, gök cisimleri, *Kur'an-ı Kerim*'deki sureler, madenler, hayvan adları, bitki adları, yiyecekler, içecekler, kullanılan eşyalar ve araçlar, meslekler, organ adları vb. ile ilgili değişik türlerde birçok sözcük yer almaktadır (Uzun, 2022: 1018).

Dilde meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak sözcükler de ses, şekil ve anlam bakımından birtakım değişikliklere uğramakta, bazı sözcükler ise zamanla kullanımdan düşmektedir. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan, Eski Türkiye Türkçesinin söz varlığına ait, unutulup kullanımdan düşmüş birçok sözcük Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde kullanılmamaktadır. Berke Vardar, *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*'nde “ölçünlü dil” madde başlığını “Çeşitli yerel ya da toplumsal değişkenliklerin dışında kalan ve dilsel bir topluluğun ortak paydası olarak görülen dil” şeklinde tanımlamıştır (Vardar, 2007: 153). Haugen (1972) Belli bir bölgenin dili esas alınarak eğitimde ve edebiyatta kullanılan ölçünlü dilin yazılı bir geleneğinin olması gerektiğini ve yazı dilinin ölçünlü dilin oluşmasında etkin bir rolü olduğunu

¹ *Kâmilü't-Tâbir*'in tercümeleri ve nüshaları için bk. Uzun, M. F. (2022). II. Murat Dönemine Ait Kâmilü't-Tâbir Tercümesinin Dil İncelemesi, Tenkitli Metni ve Dizini Hazırlanarak Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden İncelenmesi. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi; Çetin, İ. (2023). Hubeyş et-Tiflîsî'nin Kâmilü't-Ta'bir'i ve Türkçe Tercümeleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(12), 683-714.

söyler (Akt. König, 1991: 67). Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere ölçünlü dil ağız özelliklerinden kaynaklanan farklılıkları birleştirici bir özelliğe sahiptir ve yazı dilini de kapsayan, belirli kuralları olan ortak bir dildir. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde yazı dilini “Bir lehçe veya ağız üzerine kurulan ortak dilin yazıda kullanılması sonucunda ortaya çıkan yazılı dil” olarak açıklamaktadır (Korkmaz, 1992: 172). Eski Türkiye Türkçesi dönemi eserlerinde yer alan ancak günümüzde Türkiye Türkçesinde kullanılmayan sözcüklerle ilgili birçok araştırmacı çeşitli eserler üzerinde araştırmalar yapmıştır (Küçük 2014; Datlı 2014; Vural 2023; Ekşioğlu 2024). Bu çalışmalarda “arkaik” veya “eskicil” olarak adlandırılan sözcükler incelenmiştir. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alıp günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan sözcükler ise Eski Türkiye Türkçesi dönemi eserlerinin birçoğunda yer almaktadır. Bu sözcükler için “unutulmuş sözcük” veya “kullanımdan düşmüş sözcük” adlandırmaları daha doğru bir kullanımdır. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan sözcüklerden birçoğu Eski Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Köktürk Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi döneminde de kullanılan *Dîvânü Lügâti't-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de bulunan sözcüklerdir. Halk dilinde yer yer yaşayan bu unutulmuş sözcükler *Tarama Sözlüğü*'nde ve *Derleme Sözlüğü*'nde yer almaktadır. Siyasi, toplumsal ve kültürel değişimler dili de etkilemiş ve bu sözcüklerin birçoğu Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinden sonra kullanımdan düşmüştür. Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde yer almayan bu sözcüklerin birçoğu günümüzde yerlerini başka sözcüklere bırakmıştır. Bazıları ise çeşitli ses ve şekil değişimlerine uğrayarak günümüz Türkçesinde varlığını devam ettirmektedir.

Bu çalışmada Eski Türkiye Türkçesi döneminde kaleme alınan *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde kullanılan ancak günümüzde ölçünlü Türkçede unutulup, kullanımdan düşmüş sözcükler yer almaktadır. Alfabetik olarak sıralanan unutulmuş sözcükler anlamlandırılmış, bu sözcüklerin *Dîvânü Lügâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'ndeki görünimleri hakkında bilgi verilmiş ve *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde geçtiği cümlelerden birer örnek gösterilmiştir.

Bulgular

ağ-: “yükselmek, çıkmak” *Kutadgu Bilig*'de aynı anlamda kullanılan bu sözcük “yükselmek, çıkmak” anlamındadır (KB, 289). *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te “çıkmak, belirlemek, aşmak, yükselmek” anlamlarında kullanılmıştır (DLT I, 173). *Tarama Sözlüğü*'nde yine “çıkmak, yükselmek” anlamında yer almaktadır (TS, 16). *Derleme Sözlüğü*'nde ağ- “aşağı inmek; aşmak; kaymak; toplanmak; batmak; çömelmek; yükselmek” anlamlarında yer almaktadır

(DS, I, 104). Bu sözcük *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “yükselmek” anlamında kullanılmıştır:

“Eger görse-kim bir ölmüş kimse anuñ üzerine aġar ‘ömri uzun ola ve evi ġarâb ola” (B, 63b/01).

alda-: “aldatmak, kandırmak” *Kutadġu Bilig*'de geçen *al* “hile” sözcüğünden türeyen bu fiil (KB, 2226) *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te *alda*-“aldatmak” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 273). *Tarama Sözlüğü*'nde “aldatmak, kandırmak, oyun etmek” anlamlarında yer almaktadır (TS, 19). *Derleme Sözlüğü*'nde “aldatmak, kandırmak” anlamında yer almaktadır (DS I, 209). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde bu sözcük “aldatmak” anlamında kullanılmıştır:

Eger çok gögercinler anuñ evine karşı gelse gitse anuñ kavmı oġlanları çok ola ve eger düşinde bir kimsenüñ gögercinlerini ġıleye tutsa bireġünüñ ‘avratını aldaya. (B, 204b/01)

aldayıcı: “aldatıcı” *alda*- fiilinden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde “aldatıcı” anlamında yer almaktadır (TS, 19). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde *aldayıcı* sözcüğü “aldatıcı” anlamında kullanılmıştır:

Ĥakim eydür: ‘Düşde dîv bir büyük aldayıcı kişiye delâlet ider’ (B, 122b/06).

añul: “yavaş, sakın” *Tarama Sözlüğü*'nde *añul/añul* şeklinde iki farklı şekilde geçen bu sözcük “yavaş, sakın, hafif” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 22). *Derleme Sözlüğü*'nde *anul* “yavaş, ağır” anlamında yer almaktadır (DS I, 269). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “yavaş, sakın” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse yıldırım yıldırar ol yılda çok ni‘met ola ġaşşa eger añul yıldırasa (B, 230b/15). [arkın]

arkun: “yavaş, ağır, sakın” *Tarama Sözlüğü*'nde *arkın/arkun/arġun* şekillerinde yer alan bu sözcük “aheste, yavaş, ağır, sakın” anlamlarındadır (TS, 25). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Ĥakim eydür: ‘Eger görse ki yir deprenür ol mıkdar ġalâyıka sultândan belâ gele ve ba‘zılar eydür ġastalık âfeti ola ve eger arkun deprense mübârek ola’ (B, 230b/15).

aruk: “zayıf, cılız” *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te *arık* “zayıf, cılız” anlamında (DLT I, 66) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *arığ/arık/aruk* şekillerinde “zayıf, cılız” anlamında yer almaktadır (TS, 24). *Derleme Sözlüğü*'nde *arık/arığ/arığ/arġ/aruk/arub* şekillerinde “zayıf, cılız, sıska”

anlamlarında yer almaktadır (DS I, 316). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde *aruk* “zayıf, cılız” anlamında şu şekilde kullanılmıştır:

Ve eger tenini aruk görse derviş ola ve semiz görse ğinā bula (B, 97a/09).

aruklık: “zayıflık, cılızlık” *arık/aruk* isminden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'nde “zayıflık” anlamında yer almaktadır (TS, 12; DS I, 318). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “zayıflık, cılızlık” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger aruklıktan za'if ve şaralık olsa nokşāni artuk ola (B, 60b/03).

aşşı: “yarar, fayda” *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâtî't-Türk*'te *aşığ* “fayda, kazanç, kâr” anlamlarında (KB, 106; DLT III, 13) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *aşı/aşşı* “yarar, çıkar, kazanç” anlamlarında yer almaktadır (TS, 26). *Derleme Sözlüğü*'nde *ası/asığ/asık/assı* şekillerinde “fayda” anlamında yer almaktadır (DS I, 342). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “yarar, fayda” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger boynındağı bend gümüşden olsa aña renc ü zaḥmet ve āfet iriše bir 'avrat sebebinden ve eger altundan olsa māl cibetinden aşşı bula. (B, 76b/04).

artlaş-: “ata binenin arkasına binmek, art arda binmek” *Tarama Sözlüğü*'nde *artlaş-* “ata binenin arkasına binmek” anlamında yer almaktadır (TS, 25). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde aynı anlamda kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim kendüye bir kişi bile artlaşmış ol kişiyle ortak ola (B, 26a/09).

aya karşı-: “el çırpma, alkışlamak” *Dîvânü Lügâtî't-Türk*'te *karş* “el çırpma, alkışlamak” anlamında (DLT I, 348) ikileme olarak kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *karş-* “el çırpma” anlamında kullanılmıştır. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “el çırpma, alkışlamak” anlamında kullanılmıştır:

Eger kendü yalñuz aya karşısa ğamdur ve eger görse-ki ayası cirāḥat olmuş veya ağrımış işden kala (B, 59b/07).

bañla-: “ezan okumak” *Dîvânü Lügâtî't-Türk*'te *bang* “bağırma” (DLT III, 355) şeklinde geçen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *bañ* “ezan” ve *bañla-* “yüksek sesle bağırma, ezan okumak, gök gürlemek” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 36). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde *bañla-* fiili “ezan okumak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim minârede veyâ mescid kapusunda bañlar halâyıkı hakka da‘vet eyleye ve eger görse-kim döşeginde yatmış bañlar kendü ‘avratına şabr eylemeye (B, 80b/10).

baş bart: “yara bere” *Kutadgu Bilig’de* ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk’te* baş sözcüğü “yara” anlamında kullanılmıştır (KB, 3708; DLT I, 191). *Tarama Sözlüğü’nde* ikileme olarak *baş bart* “yara bere, çıban, sivilce” şeklinde yer almaktadır (TS, 37). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi’nde* ikileme olarak yer alan *baş bart* “yara bere” anlamında kullanılmıştır:

Baş bart: Muḥammed bin Sîrîn eydür: “Eger düşde teninde baş bart görse-kim anda iriñ cem’ olmuş görse ol mıkdar maldur” (B, 86a/15).

başmak: “ayakkabı” *Dîvânü Lügâti’t-Türk’te* *başak* ve *başmak* şekillerinde “pabuç” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 378). *Tarama Sözlüğü’nde* *başmak/paşmak* şekillerinde “ayakkabı” anlamında yer almaktadır. (TS, 40). *Derleme Sözlüğü’nde* *başmak/başmağh/başmah* şekillerinde “ayakkabı; terlik; takunya” anlamlarında yer almaktadır (DS II, 564). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi’nde* “ayakkabı” anlamında kullanılmıştır:

Muḥammed bin Sîrîn eydür: “Düşde başmak ‘avratdur eger başmak yeñi olsa ve geysa ‘avrat ala” (B, 90b/06).

başmakçı: “ayakkabıcı” *başmak* “ayakkabı” isminden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü’nde* *başmakçı/paşmakçı* şekillerinde “ayakkabıcı” anlamında yer almaktadır (TS, 28). *Derleme Sözlüğü’nde* *başmakçı/başmahçı* şekillerinde kunduracı; takunyacı, nalıncı” anlamlarında yer almaktadır (DS II, 564). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi’nde* şu şekilde geçmektedir:

Eger düşinde başmakçı görse bir kimseye delalet ider ki miras malın kısmet ide.” (B, 90b/13).

bay: “zengin” *Kutadgu Bilig’de* ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk’te* *bay* “zengin” anlamında (KB, 1292; DLT I, 349) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü’nde* *bay* “zengin; ulu, soylu; temiz” anlamlarında yer almaktadır (TS, 40). *Derleme Sözlüğü’nde* “zengin, ağa” anlamında yer almaktadır (DS II, 574). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi’nde* “zengin” anlamında kullanılmıştır:

Ve ba‘zılar eydürler düşde boyun urmak dervüşlere eyüdür ve baylara yaramazdur (B, 90a/13).

berim: “vergi” *Kutadgu Bilig’de* *birim* “verme, verecek, borç” anlamlarında (KB, 309) kullanılan bu sözcük *Dîvânü Lügâti’t-Türk’te* *bérim* “verim, borç, verecek” anlamlarında kullanılmıştır (DLT I, 409). *Tarama*

Sözlüğü'nde *birim* “yolsuz salınan vergi” anlamında yer almaktadır (TS, 47). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Ve eger görse ki bir eve od düşer pâdişâh ol evden berim ala (B, 20b/08).

bileñ: “yamaç, sırt” *Tarama Sözlüğü*'nde *beleñ/bileñ* “dağlık, sarp yer, dağ belı” anlamında yer almaktadır (TS, 42). *Derleme Sözlüğü*'nde *belen/beleñ/belenk/belan/bilan/bilân* şekillerinde “tepe; sırt, bayır, yamaç, geçit” anlamlarında yer almaktadır (DS II, 611). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “yamaç, sırt” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Eger düş ‘âleminde görse-ki bir yazı yirde bileñ var bir ulu kişiye delâlet ider kim zîyâde mertebelü ola (B, 81a/09).

biregü: “biri, bir kimse” *Kutadgu Bilig*'de *biregü* “biri, birisi” anlamlarında kullanılmıştır (KB, 343). *Tarama Sözlüğü*'nde *biregi/biregü* şekillerinde “bir kimse, başkası” anlamlarında yer almaktadır (TS, 47). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim düşegini şıcan deler kendü ‘avratıyla biregü ‘avratı ortasında tırullık eyleye (B, 118a/04).

biti: “mektup, senet, belge” *Kutadgu Bilig*'de *bitig* “mektup” anlamında (KB, 258) kullanılan bu sözcük *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te *bitik/bitig/biti* şekillerinde “kitap, mektup, yazı, yazma, yazılı şey” anlamlarında kullanılmıştır (DLT I, 71). *Tarama Sözlüğü*'nde *bitik/biti* şekillerinde “yazılmış şey, mektup; amel defteri; senet, belge” anlamlarında yer almaktadır (TS, 48). *Derleme Sözlüğü*'nde *biti/bitig/bitik* şekillerinde “defter; mektup; kitap; muska” anlamlarında yer almaktadır (DS II, 710). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “senet, belge” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim elinde kâdî bitisi var ol-mıkdâr dostlık ve vilâyet bula (B, 179b/10).

boğmak: “gerdanlık, kolye” *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te *bogmak* “gerdanlık, gelin gerdanlığı” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 466). *Tarama Sözlüğü*'nde *boğmak/boğmak* şekillerinde “gerdanlık, kolye” anlamında yer almaktadır (TS, 48). *Derleme Sözlüğü*'nde “gerdanlık” anlamında yer almaktadır (DS II, 728). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “gerdanlık, kolye” anlamında kullanılmıştır:

Fi'l-cümle şol nesne ki ‘avratların zînetine ta'allukdur erlere eyü degüldür meger ki boğmak ve yahüd küpe ola (B, 93a/06).

boymul: “yabanî doğan” *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te *boymul* “boynunda beyazlık olan hayvan, moymul” anlamında kullanılmıştır (DLT III, 176). *Tarama Sözlüğü*’nde *boymul* “boyunu halka gibi vücudunun renginden başka renkte olan hayvan; doğan türünden yırtıcı bir kuş” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 49). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde şu şekilde kullanılmıştır:

İbrâhîm-i Kirmânî eydür: “Eger düşinde boymul etin yise bir gani ‘avratdan mal bula” (B, 85b/04).

çap-: “at koşturmak, sürmek” *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te *çap*- “vurmak” anlamında (DLT II, 3) ve *çap çap* şeklinde “kırbaçla vurup ses çıkarmak” anlamında ikileme olarak geçmektedir (DLT I, 318). *Tarama Sözlüğü*’nde “yağma, çapul etmek, saldırmak, vurmak; koşturmak, hızlı hareket etmek; sürmek, koşturmak; çarpmak” anlamlarında yer almaktadır (TS, 62-63). *Derleme Sözlüğü*’nde “koşturmak; yağmalamak” anlamlarında yer almaktadır (DS III, 1077). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “at koşturmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim ceng-ile at çapar andan bir günâh şadır ola (B, 25b/06).

çaynak: “pençe, tırnak” *Tarama Sözlüğü*’nde *çaynak/çınak/çırnak/çynak* şekillerinde geçen bu sözcük “yırtıcı kuş ve hayvan tırnağı” anlamında kullanılmıştır (TS, 58). *Derleme Sözlüğü*’nde *çaynak/çırnak* şekillerinde “tırnak, pençe” anlamında yer almaktadır (DS III, 1098). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “pençe, tırnak” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sirîn eydür: “Eger düşinde kuş çaynağı gibi çaynak görse anuñ kesbi kavî ola ve düşmenlerini kabır eyleye” (B, 104a/08).

çaynakla-: “tırmalamak” *çaynak* isminden türeyen bu fiil *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “tırmalamak” anlamında kullanılmıştır:

Eger düşinde kediyile ceng eylese ve kedi anı çaynaklasa hasta ola (B, 205a, 13).

çor: “hastalık” *Derleme Sözlüğü*’nde “dert, keder, hastalık” anlamlarında yer alan (DS III, 1269) bu sözcük *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde şu şekilde geçmektedir:

Ve eger görse-kim cemi’ çor tenlerden kan akar ol yirde kıtal ola (B, 181b/03).

depeleşmek: “birbirini öldürmeye çalışmak, mukatele yapmak”. *Tarama Sözlüğü*’nde “birbirini öldürme savaşı yapmak, mukatele etmek” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 76). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde şu şekilde geçmektedir:

Hakim eydür: “Eger bevā rüşen olsa tendürüstlik ve eminlikdür. Eger bevā rüşen olmasa bunuñ ‘aksidür depeleşmege ve kan dökmege delalet ider” (B, 226a/01).

derincek: “başörtüsü” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *terinçek* “iki parçadan yapılan kadın carı” anlamında (DLT I, 510) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *dirincek/derincek* şekillerinde “başörtüsü” anlamında kullanılmıştır (TS, 77). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde geçmektedir:

Ve eger görse-kim çok derincegi var ‘avratlardan hayr göre (B, 92b/12).

dükeli: “hep, bütün, hepsi” *Dîvânü Lügâti't-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de *tükel* “tamamen, büsbütün, bütün” anlamlarında kullanılmıştır (DLT I, 60; KB, 116). *Tarama Sözlüğü*'nde *tükel/dükel/dükeli* şekillerinde yer alan sözcük “hep, hepsi, bütün, cümle, herkes” anlamlarındadır (TS, 2018: 86). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “hepsi” anlamında kullanılmıştır:

Câbir-i Mağribî eydür: “Düşde tohumlar dükeli eyüdü ve anlardan yimek eyüdü meger ki yâ çürümüş ola veya kurd yemiş ola ol yaramazdur” (B, 95a/05).

dürt-: “sürmek, sürtmek” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *türt-* “sürtmek, sıvamak, çalmak” ve *türtün-* “yağ sürünmek” anlamlarında kullanılmıştır (DLT III, 426). *Kutadgu Bilig*'de *türt-* “sürmek, sıvamak” anlamında kullanılmıştır (KB, 4602). *Tarama Sözlüğü*'nde *dürt-* “sürmek, sürtmek” ve *dürtün-* “vücuduna koku, yağ gibi şeyler sürmek” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 87). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde *dürt-* fiili şu şekilde geçmektedir:

Muhammed bin Sîrin eydür: “Gâliye ‘akıldur ve şenâdur ve nâm-dâr olmaqdur. Eger aña bir kimse gâliye dürtse ol kimse andan ahiret öğrene” (B, 169b/10).

dürtünmek: “sürünmek vücuduna koku, yağ sürmek” *dürt-* fiilinden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde “sürünmek, vücuduna koku, yağ gibi şeyler sürmek” anlamında yer almaktadır (TS, 87). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Dāniyāl Hakīm eydür: “Düşde gâliye dürtünmek hac nişânıdur eger kendünñ gâliyesi olsa bir ulu ‘avratdan menfa‘at göre” (B, 169b/12) .

el şuyı: “abdest, abdest suyu” Sözlüklerde bu şekilde birleşik isim olarak yer almayan *el suyu* *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “abdest, abdest suyu” anlamlarında kullanılmıştır:

Ve eger görse ki pâdişāh aña el şuyın virür ol pâdişāhuñ hazîne-darı ve müdebbiri ola (B, 19a/06).

emcek: “meme” *Tarama Sözlüğü*’nde *emcek/emcik/emçek/emecek* şekillerinde geçen bu sözcük “meme” anlamındadır (TS, 94). *Derleme Sözlüğü*’nde *emcek/emcik/emçek/emecek/emicik* şekillerinde “meme; meme başı” anlamlarında yer almaktadır (DS V, 1730). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *emcek* “meme” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger bir ‘avrat görse-kim emceginden çok süd revân olup akar kız toğura ve eger er görse-kim emceginde süd cem’ olmuş ‘avrat ala (B, 40a/02).

emcek bağı: “sütyen” *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *emcek bağı* “sütyen” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Düşde emcek bağı ‘avrata ‘izzet ve gönül murâdudur ve ere kamçı zahımdur” (B, 40b/03).

eñek: “çene kemiği, çene” *Kutadgu Bilig*’de *eng* “yüz, yanak, damak” anlamında (KB, 333) ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *engek* “ağzın iki yanında azıların bittiği yer, avurt” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 135). *Tarama Sözlüğü*’nde *eñek* “çene, çene kemiği” anlamındadır (TS, 95). *Derleme Sözlüğü*’nde “alt çenenin oynak yeri” anlamında yer almaktadır (DS V, 1748). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “çene, çene kemiği” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger eñegi şınsa ya düşse hakır ola ve eñek cümle ululuğa ta’allukdur (B, 40b/14).

eyit-: “demek, söylemek, konuşmak” Eski Türkçe *ay-* “söylemek” fiilinden türeyen bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *ayıt-* “söylemek, sormak, demek” anlamlarında kullanılmıştır (KB, 586; DLT I, 216). *Tarama Sözlüğü*’nde *aytmak/eytmek/aytmak/eytmek* şekillerinde “söylemek, demek, anlatmak” anlamlarında yer almaktadır (TS, 99). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “söylemek, konuşmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim ‘alim ‘ilm eyitse ululuğı ziyâde ola ve eger ‘ilimden ötürü ‘atâ alsa rişvet ala ve harâm mâl cem’ eyleye (B, 167b/09).

gîñ: “geniş” *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *king* “geniş” anlamında kullanılmıştır (KB, 55; DLT III, 358). *Tarama Sözlüğü*’nde *gîñ* “geniş” anlamında yer almaktadır (TS, 106). *Derleme Sözlüğü*’nde *gen/genk* şekillerinde “geniş” anlamında yer almaktadır (DS VI, 1989). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “geniş” anlamında kullanılmıştır:

İbrâhîm-i Kirmânî eydür: “Eger görse-kim alını gîñ ve büyük olmuş mansıbu ziyâde ola” (B, 38b/12).

gökçek: “güzel, sevimli, hoş” *Tarama Sözlüğü*’nde *gökçek/göğçek/gökçek* şekillerinde geçen bu sözcük “güzel, sevimli, hoş” anlamlarında yer almaktadır (TS, 108). *Derleme Sözlüğü*’nde *gökçek/gökçek/göğçek/göğçek* şekillerinde “güzel; yiğit, cesur” anlamlarında yer almaktadır (DS VI, 2132). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde bu sözcük “güzel” anlamında şu şekilde kullanılmıştır:

İbrâhîm-i Kirmânî eydür: “*Düşde turunc bir gökçek şüretlî ve eyü şıfatlu kişiye delalet ider kim anı hâlâyık medh ideler*” (B, 95b/13).

gökçeklik: “güzellik” *gökçek* isminden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde “güzellik” anlamında yer almaktadır (TS, 108). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde aynı anlamda kullanılmıştır:

Hakîm eydür: “*Düşde şîb payidârlığa ve dîn gökçekliğine delalet ider*” (B, 153b/04).

görlü: “güzel, çekici, gösterişli, hoş” Eski Türkçe *körk* “güzellik” sözcüğünden türeyen bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*’te *körkliğ* “güzel, iyi, gösterişli” anlamında kullanılmıştır (KB, 464; DLT I, 45). *Tarama Sözlüğü*’nde *görlü* “güzel, temiz, iyi mübarek, çekici, gösterişli” anlamlarında yer almaktadır (TS, 110). *Derleme Sözlüğü*’nde “gösterişli, yakışıklı, göz alıcı kimse” anlamlarında yer almaktadır (DS VI, 2160). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “güzel, gösterişli” anlamında kullanılmıştır:

Dâniyal Hakîm eydür: “*Düşde zümriid oğuldur ve yahûd karındaşlarıdur veyâ mal-ı helâldur veyâ bir görlü nesneden hayırdur*” (B, 131a/06).

göynük: “yanmış, kızarmış” *Tarama Sözlüğü*’nde *göynük* “acı, yanık, yanmış, ıstırap, keder” (TS, 111) anlamlarındaki bu sözcük *Derleme Sözlüğü*’nde *göynük/gögnük/gönük* şekillerinde yer almaktadır (DS VI, 2132). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “yanmış, kızarmış” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “*Düşde göynük gamdur. Eger andan yimese eyüdür*” (B, 206a/10).

göyün-: “yanmak, kızarmak” ” *Tarama Sözlüğü*’nde *göyün-/göyne-/göynü-* şekillerinde “yanmak” anlamında kullanılmıştır (TS, 111). *Derleme Sözlüğü*’nde *göyün-/göğün-/göynü-/göynü-/gön-* şekillerinde “yanacak derecede ısınmak, hafif sararmak” anlamında kullanılmıştır (DS VI, 2132). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “yanmak, kızarmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse ki kendiye oda atarlar göyner ol kerâhiyyetle sefer eyleye (B, 20a/10).

göyündür-: “yakmak” *göyün-* fiilinden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde “yakmak” anlamında yer almaktadır (TS, 111). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde aynı anlamda kullanılmıştır:

Eger İblis kendüyi Enbiyâya ve aındüğümüz nesnelere beñzetse bir od geliip anı göyündürür (B, 14a/02).

ırla-: “şarkı söylemek, türkü söylemek, terennüm etmek” Eski Türkçe *yır/ır* sözcüğünden türeyen bu fiil *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *yırla-* “şarkı, gazel söylemek; ırlamak” (DLT III, 308) ve *Kutadgu Bilig*’de *yırla-* “terennüm etmek, zikretmek” anlamında kullanılmıştır (KB, 4779). *Tarama Sözlüğü*’nde *yırla-/ırla-* “şarkı söylemek, teganni etmek” anlamında yer almaktadır (TS 122). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “şarkı söylemek, terennüm etmek” anlamında kullanılmıştır:

Hakim eydür: “Düş ‘âleminde ırlamak bir batıl nesnedür ve muşibetdür ve eger nevalar-ıla ırlasa ya ‘ni avâzeler-ile ırlasa şerre delıldür (B, 55a/04).

issi: “sahip, malik” *Tarama Sözlüğü*’nde *is/issi* “sahip, malik” anlamında (TS, 129) kullanılan bu sözcük *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde şu şekilde kullanılmıştır:

Ve eger karğa biş kez ölse ol eviñ issi vefât kıla ammâ ol düşiñ şahibine hem hayr ola ve hem şer ola (B, 10a/06).

ivici: “acelecî” *iv-* fiilinden türemiş isim olan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde “acele eden, acul” anlamında yer almaktadır (TS, 132). *Derleme Sözlüğü*’nde *evici/evecen/evegen/evecek/evecik* şekillerinde “acelecî” anlamında yer almaktadır (DS V, 1803). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “acelecî” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sirin eydür: “Eger görse-kim cemî’-i işleri tamâm olmuş göñül murâdı üzerine ahvâli müteğayyir ola veyâ ivici ola veyâ korkucı ola ve ‘ömri tamâm ola (B, 97a/05).

kakı-: “öfkelenmek, kızmak” *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *kakı-* “birine kızmak, darılmak” anlamında kullanılmıştır (DLT III, 269). *Tarama Sözlüğü*’nde *kakı-/kahı-* şeklinde “öfkelenmek, kızmak” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 134). *Derleme Sözlüğü*’nde *kakımak* “öfkelenmek” anlamında yer almaktadır (DS VIII, 2602). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “öfkelenmek, kızmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger düşinde pâdişâh aña kakısa aña renc ve ziyân irişe ve eger atası ve anası kakısa aña renc irişüp bir yüce yirden düşe (B, 181a/01).

kanca: “nereye, neresi” Eski Türkçe *kança* sözcüğünden türeyen bu sözcük *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *kança* şeklinde “nereye” anlamında kullanılmıştır (KB, 206; DLT I, 74). *Tarama Sözlüğü*'nde *kanca/kancaz/kancaz/kancaz* şekillerinde “nereye, neresi, ne tarafa” anlamlarında yer almaktadır (TS, 136). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “nereye, neresi” anlamında kullanılmıştır:

Eger düşinde yılan anuñ muñi' olsa ululuk bula. Eger ol yılana muñi' olsa her kancaz ki giderse bile gitse nereye dilerse döndürse pâdişahlar gencinden genc bula (B, 230b/15).

kanda: “nereye” *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *kanda/kayda/kayuda* şekillerinde “nerede” anlamında (KB, 1529; DLT I, 46) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *kanda/handa* “nerede, nereye” anlamında yer almaktadır (TS, 136). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “nereye” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim kapusını çıkarup alup giderler bilmez ki kanda iletürler aña muşibet ola (B, 182a/13).

kañlı: “kağrı, araba” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *kañlı* “kağrı arabası” anlamında kullanılmıştır (DLT III, 379). *Tarama Sözlüğü*'nde *kañlı/kanlı* “kağrı arabası” anlamında kullanılmıştır (TS, 137). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Eger düşinde görse-ki kañlıya binmiş hastalığa ve zâhmete delalet ider” (B, 189a/13).

karavaş: “cariye, halayık” *Kutadgu Bilig*'de *kara baş* “hizmetçi” anlamında (KB, 1618) kullanılan bu sözcük *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *karabaş* “gerdek gecesi gelinle birlikte gönderilen hizmetçi kadın, sağdıç kadın; köle, cariye” anlamlarında (DLT I, 150) kullanılmıştır. *Tarama Sözlüğü*'nde *karavaş* “cariye, hizmetçi” anlamında yer almaktadır (TS, 139). *Derleme Sözlüğü*'nde “cariye, odalık” anlamında yer almaktadır (DS VII, 2652). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “cariye, halayık” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Düşde eyer ‘avratdur eger düşinde görse-ki eyer şatun alur ve yâhud bir kişi virür ‘avrat ala ve yâhud karavaş şatun ala” (B, 54b/03).

karış vir-: “beddua etmek, kargış vermek” *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *karış* “beddua, lanet” anlamlarında (KB, 246; DLT I, 117) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde *karış/karkış/karış* şekillerinde

“beddua, lanet, ilenç” anlamlarında yer almaktadır (TS, 140). *Derleme Sözlüğü*’nde *karış/kargış/karğış/karkış* şekillerinde “beddua, ilenç” anlamında yer almaktadır (DS VIII, 2660). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *karış vir* “beddua etmek” anlamında kullanılmıştır:

Hakim eydür: “Eger düşinde zâlim añu karış virse anuñ üzerine zafer bula. Eger kendü zâlim olsa ol kimseye zafer bula” (B, 191b/13).

kelecı it-: “konuşmak, muhabbet etmek” *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te *kelecü* “söz” anlamında (DLT I, 445) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *kelecı/gelecı* “söz, laf, lakırdı” anlamında kullanılmıştır (TS, 144). *Derleme Sözlüğü*’nde *kelecı* “sözleşme, anlaşma” anlamında yer almaktadır (DS VIII, 2726). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *kelecı it* “konuşmak, muhabbet etmek” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sirin eydür: “Eger şeker kamışın şorsa söz kelecı ide eger şormasa menfa’atdur.” (B, 153b/10).

kızılca: “altın para, altın” *Tarama Sözlüğü*’nde *kızıl/kızılca* “altın para, altın” anlamında (TS, 151) kullanılan bu sözcüğün *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde, aynı anlamda kullanılmıştır:

Hakim eydür: “kızılca görse eger gam-gin ise ferah ola ve beglerden genc bula” (B, 186a/02).

kiçi: “küçük” *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te *kiçik* “küçük” anlamında (KB, 293; DLT I, 227) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *kiçi/giçi* “küçük” anlamında yer almaktadır (TS, 152). *Derleme Sözlüğü*’nde *kiçi/kiçi/kiçih/kiçiyb* şekillerinde “küçük, ufak” anlamında yer almaktadır (DS VIII, 2869). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *kiçi* “küçük” anlamında kullanılmıştır:

Ve düşün şahibini bile ki emir midür? Veyâ ra’iyyet midür? Ve ulu kişi midür yahüd kiçi kişi midür? (B, 13b/01).

kiçi bayram: “kurban bayramı” *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *kiçi bayram* “küçük bayram, kurban bayramı” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sirin eydür: “Eger düşinde kiçi bayram görse anuñ bir ‘amel ehli kimse-y-ile işi ola ve gönül murādın göre” (B, 89a/04).

kuç-: “kucaklamak” *Kutadgu Bilig*’de *kuç*- (KB, 1451) ve *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te *koç*- “kucaklamak” (DLT II, 5) anlamında kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *koçmak/koçmak/koşmak* şeklinde “kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 154). *Derleme Sözlüğü*’nde

kocmak/ koçmak/ kuçmak şekillerinde “kucaklamak, sarılmak” anlamında yer almaktadır (DS VIII, 2895). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “kucaklamak” anlamında kullanılmıştır:

Eger bir bilmediği kişiyi kuçsa bir yad kişiden hayr göre ve eger bir ‘avrat kuçsa ‘ömri uzun ola (B, 174a/04).

koñak: “başta saç diplerinde oluşan kepek” *Tarama Sözlüğü*’nde *koñak/koñrak* şekillerinde “başta saç aralarında olan kepek” anlamında yer almaktadır (TS, 155). *Derleme Sözlüğü*’nde *konak/ kanak/ kagak/ kongak/ koğak/ kuvak* şekillerinde “saçtaki kepek” anlamında yer almaktadır (DS VII, 2915). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *koñak* “saç diplerinde oluşan kepek” anlamında kullanılmıştır:

Koñak: Ki başda olur Muḥammed bin Sîrîn eydür: “Eger görse-kim bir başdan koñak iner aña zîyân irişe ve eger koñaq-ıla bile kıl çıksa ğam-gîn ola” (B, 184b/13)

kulağuzla-: “yol göstermek, rehberlik etmek” *Kutadgu Bilig*’de *kulavuz* (KB, 128) ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*’te *kulabuz/ kulavuz* (DLT I, 487) “kılavuz” anlamında isim olarak kullanılan bu sözcüğün *Tarama Sözlüğü*’nde *kulağuzla-/ kulavuzla-* “yol göstermek, önüne düşüp götürmek, rehberlik etmek” şeklinde fiil şekli de yer almaktadır (TS, 159). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “yol göstermek, rehberlik etmek” anlamında kullanılmıştır:

Sürme-dân: Düşde bir ‘avrata delâlet ider ki dâyim Allâhu Ta‘âlâyı yâd ider ve ḥalâyıkı eylüge kulağuzlar (B, 139a/02).

otar-: “hayvanları otlatmak” *Dîvânü Lügâti't-Türk*’te *otgar-* “otlatmak” anlamında (DLT I, 225) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *otar-* “hayvanı yaymak, otlatmak, doyurmak” anlamında yer almaktadır (TS, 176). *Derleme Sözlüğü*’nde *otarmak/ otarmah* şekillerinde “hayvanları otlatmak” anlamında yer almaktadır (DS IX, 3293). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “hayvanları otlatmak” anlamında kullanılmıştır:

Eger düşinde koyun çubâm olsa ululuk ve vilâyet ve mâl ve ḥelâl rızık bula ve eger eşek otarsa kabûl ola ve eger şığır otarsa ol yıl eyü ola ve ni‘met çok ola (B, 107/a11).

öñdin: “önce, önceden” *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*’te *öngdün* “önce, önceden” anlamında kullanılmıştır (KB, 45; DLT I, 174). *Tarama Sözlüğü*’nde *öñdin/öñdün* “önce, ilk önce, önden, daha önce” anlamlarında yer almaktadır (TS, 180). *Derleme Sözlüğü*’nde *öndin/ önden/*

öndün şekillerinde “önce, ilk önce” anlamında yer almaktadır (DS IX, 3337). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “önce, önceden” anlamında kullanılmıştır:

Şöyle-ki bundan öndin beyân itmiş-idük (B, 13b/03).

önegü “inatçı” *Tarama Sözlüğü*’nde önegü/önegi/ünegi “inatçı” anlamında yer almaktadır (TS, 180). *Derleme Sözlüğü*’nde önegi/önegi/öneyi/önöğü şekillerinde “inat, inatçı” anlamlarında yer almaktadır (DS IX, 3337). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde önegü “inatçı” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger tavuk âvâzın işitse bir önegü ve bay ‘avrat haberin işide amma şād ola (B, 34a/07).

önegülük: “inatçılık” önegü isminden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde önegülük/önegülük şekillerinde “inat, inatçılık, dikkafalılık” anlamlarında yer almaktadır (TS, 180). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “inatçılık” anlamında kullanılmıştır:

Ca’fer-i Şādık eydür: “Düşde hamir biş vech üzerine delâlet ider: bir hastalığa ve ğama ve cenge ve önegülige ve ‘ayāl-ile düzensüzliğe” (B, 172a/15).

şağış “sayı, adet, miktar” Eski Türkçe *sa-/sak-* “saymak” fiilinden türeyen bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de *sakış* “sayma, sayış; hesap” anlamında kullanılmıştır (KB, 367). *Tarama Sözlüğü*’nde *şağış* “sayı, adet, miktar, hesap” anlamlarında yer almaktadır (TS, 189). *Derleme Sözlüğü*’nde “sayı” anlamında yer almaktadır (DS XII, 4661). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “adet, miktar” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger biş dinār olsa hayırdur ve eger yüz dinār veya biñ dinār olsa anuñ şağış mikdārı andan ‘ilm şāyi’ ola” (B, 121b/14).

şağı şağ-: “ağıt yakmak” *Tarama Sözlüğü*’nde *şağı/şağı/şağı* şekillerinde “ölünün iyiliklerini duyuran ağıt, mersiye” anlamında ve *şağı şağ-* “ölünün iyiliklerini sayıp acıyla sayıp dökmek” anlamında yer almaktadır (TS, 189). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *şağı şağ-* şeklinde “ağıt yakmak” anlamında kullanılmıştır:

Eger bir yirden şağı âvâzı gelse şüm işler zābir ola ki halāyık perākende olalar eger görse-kim şebriñ vālisi ölmüş anuñ-ıçun şağı şağarlar elinden renc ve zahmet göre” (B, 149b/07).

şağıcı: “ağıtçı” *şağı* isminden türeyen bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *şağıcı/şağıcı/şağıcı* şekillerinde “ağıtçı, ölünün iyiliklerini sayıp ağlayan”

anlamında yer almaktadır (TS, 189). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “ağıtçı” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger bülbül ve hezâr-destân âvâzın işitse bir muṭrib veya sağıcı kişinüñ haberin işide (B, 34a/09).

şindu: “makas” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te şindu “makas” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 418). *Tarama Sözlüğü*'nde şindu/şindu/sındı/şindu şekillerinde “makas” anlamında yer almaktadır (TS, 198). *Derleme Sözlüğü*'nde sındı/sındı/sindi/sundu/ şındı/sındık şekillerinde “makas” anlamında yer almaktadır (DS X, 3610). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde aynı anlamda kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim sakalı uzun olmuş anuñ işi mübeyyâ ola ve eger sakalı göbeginden geçse gâmdur ve eger şindu-y-ıla anı kesüp ârâyış itse kethudâya timâr ide (B, 135b/09).

şor-: “emmek” *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te sor- “emmek, sormak” anlamında (KB, 6609; DLT III, 181) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde şor-/sor- “emmek, emer gibi çekmek, sorumak, soğurmak” anlamlarında yer almaktadır (TS, 202). *Derleme Sözlüğü*'nde sor-/soru- şekillerinde “emmek” anlamında yer almaktadır (DS X, 3665). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “emmek” anlamında kullanılmıştır:

Sülük: Muḥammed bin Sîrin eydür: “Düşde sülük bir tama'-kâr düşmendür ve eger görse-kim kendü endâmından kan şorar düşmen anuñ üzerine gâlib ola ve malından ala” (B, 136a/15).

süçi: “içki, şarap” *Kutadgu Bilig*'de süçig “tatlı, içilecek şey, şurup” anlamlarında (KB, 547) ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te süçik/süçük şekillerinde “tatlı, içilecek şey, şarap” anlamlarında kullanılmıştır (DLT III, 258). *Tarama Sözlüğü*'nde süci/sücü/süçi şekillerinde “şarap; içki içme” anlamlarında yer almaktadır (TS, 207). *Derleme Sözlüğü*'nde süci/sücü/sici/sünci şekillerinde “şarap” anlamında yer almaktadır (DS X, 3704). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “içki, şarap” anlamında kullanılmıştır:

Eger evinde süci görse mellâhlardan menfa'at göre eger andan mest olsa ol mestlik mîkdârı manşıb bula (B, 147a/08).

şeş-: “çözmek” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te şeş- “çözmek anlamında (DLT II, 293) kullanılan bu fiil, *Tarama Sözlüğü*'nde şeş-/şış- “çözmek” anlamında yer almaktadır (TS, 210). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “çözmek” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Eger görse-kim bir ipe düğüm düğer devrûn işine tekye eylemiş ola ve eger bağlu düğüm şeşse ol tekye itdügi işden girü tura” (B, 126b/13).

ıamu: “cehennem” Kökeni Soğdca olan bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de *tamuğ/ıamu* “cehennem” anlamında ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *tamu* aynı anlamda kullanılmıştır (KB, 917/4855; DLT III, 234). *Tarama Sözlüğü*’nde *tamu* “cehennem” anlamında yer almaktadır (TS, 213). *Derleme Sözlüğü*’nde *tamu/ tama/tamo/tamuğ* şekillerinde aynı anlamında yer almaktadır (DS X, 3818). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “cehennem” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Eger görse-kim *tamuya* girür *kapusın bulmaz ki çıka anda kalur Hâk Ta’âlâya ‘âşî ola tevbe etmek gerek eceli yakın gelmişdür*” (B, 161b/11).

tırılık eyle-: “boyun eğmek, yalvarmak.” *Tarama Sözlüğü*’nde *tırıl* “çıplak, züğürt” sözcüğünden türeyen bu sözcük (TS, 219) *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *tırılık eyle-* şeklinde “yalvarmak, yakarmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim döşegini şıcan deler kendü ‘avratıyla biregü ‘avratı ortasında tırılık eyleye ve fesâda rızâ vire (B, 118a/04).

tumağı ol-: “nezle olmak” *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *tumagu* “nezle, ingi, dumağı” (DLT I, 447) anlamında kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *tumağı/tumağu/dumağı/dumağu* “nezle” anlamında kullanılmıştır (TS, 224). *Derleme Sözlüğü*’nde *dıma/dumağ/duma/dumag/dumağ/dumagı/dumağı/dumağa/dumağu* şekillerinde “nezle” anlamında yer almaktadır. *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde *tumağı ol-* şeklinde “nezle olmak” anlamında kullanılmıştır:

Muhammed bin Sîrîn eydür: “Eger düşde *tumağı* olsa *azacuk hastalıkdur ki girü tız şifâ bula* (B, 162b/09).

uçmak: “cennet” Soğdca kökenli olan bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *uçmak* “cennet” anlamında kullanılmıştır (KB, 3503; DLT I, 118). *Tarama Sözlüğü*’nde *uçmağ/uçmak/uçmah* şekillerinde aynı anlamda yer almaktadır (TS, 228). *Kâmilü’t-Tâbir Tercümesi*’nde “cennet” anlamında kullanılmıştır:

Uçmak: *Muhammed bin Sîrîn* eydür: “Eger düş ‘âleminde *uçmak* görse *Hâk Ta’âlâdan şādılık ve beşâret bula ve eger görse-kim uçmak yemişlerinden kendü yir ve yahüd bir kişi aña virür ol-mıkdâr hayr ve eyülük göre*” (B, 37b/03).

uğrı: “hırsız” *Kutadgu Bilig*'de ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te ogrı “hırsız” anlamında kullanılmıştır (KB, 313; DLT I, 126). *Tarama Sözlüğü*'nde uğrı/uğru şeklinde aynı anlamda yer almaktadır (TS, 229). *Derleme Sözlüğü*'nde uğrı/ugru/uğru şekillerinde “hırsız” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4027). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde aynı anlamında kullanılmıştır:

Ve eger kendü evine uğrı girse ve nesne uğurlasa añu renc ü afez irişe (B, 50a/11).

uğurla-: “çalmak, aşırmaq” *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te ogrıla- “çalmak, hırsızlık etmek” anlamında (DLT I, 316) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*'nde uğrıla-/uğrula-/uğurla- şekillerinde “çalmak, sirkat etmek” anlamında yer almaktadır (TS, 229). *Derleme Sözlüğü*'nde uğurla-/uğrula- şekillerinde “çalmak, aşırmaq” anlamında yer almaktadır. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde şu şekilde kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim düşinde anuñ atını uğurlarlar korku ola ki anuñ 'ayâli belâk ola (B, 26b/10).

uğurlık: “hırsızlık” *Tarama Sözlüğü*'nde uğruluk/uğruluk/uğurluk şekillerinde “hırsızlık” anlamında kullanılmıştır (TS, 229). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde uğurluk aynı anlamda kullanılmıştır:

Ve eger pâdişâh kapısında bañlasa anı pâdişâh halkı uğurlıkda tutalar (B, 80a/15).

ulaşık: “yakınlık, akrabalık.” *Tarama Sözlüğü*'nde ulaşıq/ulaşuq/ulaşıh/ulaşuh şekillerinde “bağlılık, irtibat, yakınlık, akrabalık” anlamlarında yer almaktadır (TS, 230). *Derleme Sözlüğü*'nde “nişanlı” anlamında yer almaktadır (DS XI, 433). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “yakınlık, akrabalık” anlamında kullanılmıştır:

Câbir-i Mağribî eydür: ‘Eger düşinde büyük bağarsuğı var-ısa bir büyük ‘avrat-ıla ulaşığı ola ve andan mâl bula (B, 88b/07).

üründüle-: “seçmek, ayırmak” Eski Türkçe üründi/üründü “seçilmiş, seçkin” sözcüğünden türeyen bu fiil, *Tarama Sözlüğü*'nde üründile-/üründüle- “iyisini seçmek, iyisini yeğlemek” anlamında yer almaktadır (TS, 236). *Derleme Sözlüğü*'nde “seçmek, ayıklamak” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4071). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “seçmek, ayırmak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse-kim düşinde akça üründüler eger şalîh olsa Kur'an hâşıl ide ve illâ mâl ve ni'met ihtiyâr ide (B, 156a/05).

üründüleyici: “seçen, ayıklayan” *üründüle-* fiilinden türeyen bu sözcük *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “seçen, ayıklayan” anlamında kullanılmıştır:

Düşde akça üründüleyici dört nesneye delâlet ider: bir ‘âlime ve hakime ve ‘âkıla ve işler biliciye (B, 156a/06).

üş-: “toplanmak, birikmek, üşüşmek” *Dîvânü Lugâti't-Türk*’te üş- “üşmek, üşüşmek, toplanmak” anlamında kullanılmıştır (DLT I, 165). *Tarama Sözlüğü*’nde üş- “toplanmak, üşüşmek” anlamında yer almaktadır (TS, 237). *Derleme Sözlüğü*’nde “bir yere toplanmak” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4078). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “toplanmak, birikmek” anlamında kullanılmıştır:

Karınca: Düşde halkdur. Eger görse-kim çok karınca bir nesneye üşmiş ol nesneden halâyıkça çok menfa‘at irişe (B, 191a/07).

yağrın: “sırt, kürek kemiği” Eski Türkçe *yağır* “omuz, sırt” anlamında kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *yağırnı/yağrın* “sırt, sırtın yukarı kürek kısmı” anlamında kullanılmıştır (TS, 242). *Derleme Sözlüğü*’nde *yağır/yağrın/yağarnı/yağrını/ yağır/yanır/yañır/yargın/yağarın/yağm/yağrı* şekillerinde “sırt” anlamında yer almaktadır (DS XI,4117). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “sırt, kürek kemiği” anlamında kullanılmıştır:

Eger şığır yağrını yâ koyun yağrını hâşıl eylese kenizek ala ve eger görse ki yağrın küreginden et çıkarur ki anda tamarlar olsa ol yulda çok yağmurlar yağa (B, 230b/15).

yalıñlan-: “alevlenmek” Eski Türkçe yalın “alev” sözcüğünden türeyen bu fiil *Tarama Sözlüğü*’nde *yalıñlan-* “parlamak, ısıldamak, ılık saçmak, alevlenmek” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 244). *Derleme Sözlüğü*’nde *yalıñlan-/yalıñlan-* şekillerinde “alevlendirmek” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4146). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “alevlenmek” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger şehirde veyâ bir sarâyda veyâ bir küşke od görse her kimse ki ol makâmlardadır yaksa ve ol od yalıñlanup ve andan bir sehim-nâk âvâz gelse ol yirlerde ‘azim ceng ve yâhüd muhtelif hastalıklar ola (B, 20b/12).

yarındası: “ertesi gün” *Tarama Sözlüğü*’nde *yarındası* “ertesi, ertesi gün” anlamında kullanılmıştır (TS, 248). *Derleme Sözlüğü*’nde *yarıntası/ yarıntısı* şekillerinde “öbür gün, yarından sonra” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4185). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde “ertesi gün” anlamında kullanılmıştır:

Cabir-i Mağribî eydür: “Eger düşinde ak akça bulsa yarındası kara akça bula ve olur ki kara bulsa yarın ak akça bula” (B, 49b/13).

yarlıgama: “merhamet etme, bağışlama” Eski Türkçe *yarlıg* “fakir, yoksul” sözcüğünden türeyen bu sözcük *Kutadgu Bilig*’de *yarlıga*- “affetmek, bağışlamak” anlamında kullanılmıştır (KB, 495). *Tarama Sözlüğü*’nde *yarlıga*- “suç bağışlamak, mağfiret etmek” anlamında yer almaktadır (TS, 248). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *yarlıgama* şeklinde “merhamet etme, bağışlama” anlamında kullanılmıştır:

Ca’fer-i Şadık eydür: “Düşde istiğfâr dört vech üzerine delildür: bir mâla ve oğula ve *Hak Ta’alâ* yarlıgamasına ve tevbe” (B, 29b/11).

yavı kıl-: “yitirmek, kaybetmek” *Kutadgu Bilig*’de *yava* “heder, boşu boşuna, gereksiz” anlamlarında (KB, 323) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *yava/yavı/yavu* şekillerinde “zayı, yitik, kaybolmuş, kayıp” anlamlarında ve *yavu kıl*- şeklinde “yitirmek, kaybetmek” anlamında yer almaktadır (TS, 250). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *yavı kıl*- şeklinde “yitirmek, kaybetmek” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger elinde bir ak akça tutsa oğl toğa ve eger girü yavı kılsa oğl vefât kıla (B, 49b/11).

yavuz: “kötü, fena” *Kutadgu Bilig*’de ve *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te *yavuz* “kötü, fena” anlamında (KB, 321; DLT I, 84) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde *yavuz/ yavuz* şekillerinde aynı anlamda yer almaktadır (TS, 251). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde şu şekilde kullanılmıştır:

Âyine açıcı: Hakîm eydür: “Eger ma’lûm u ma’rûf kîşi olsa pâdişah ola ve eger ma’rûf kîşi olmasa eyü yavuz her ne-kim görünür ta’biri âyine açıcıya râci’dür” (B, 32a/15).

yelim: “tutkal, zambak, yapıştırıcı” *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te aynı anlamda (DLT III, 20) kullanılan bu sözcük *Tarama Sözlüğü*’nde yelim “tutkal, yapışkan nesne, çirîş” anlamında yer almaktadır (TS, 253). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *yelim* “yapıştırıcı” anlamında kullanılmıştır:

Yelim: “Düşde ol-mıkdâr hayrdur ve eger yelimi yese ‘ayâliniñ gamın yeye (B, 230b/15).

yelimle- “yapıştırmak” *yelim* “yapıştırıcı” isminden türeyen bu sözcük *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*’nde *yelimle*- “yapıştırmak” anlamında kullanılmıştır:

Düşde ol-mıkdâr hayrdur ve eger yelimi yese ‘ayâliniñ gamın yeye eger anuñ-ıla nesne yelimlese bir za’if işi muhkem eyleye (B, 230b/15).

yıldır-: “parlamak, parıldamak” Eski Türkçe *yal-* “parlamak, yalınlamak, alevlenmek” fiilinden türeyen bu sözcük *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *yaldra-/yaldrı-* şekillerinde “az ısımak, az parlamak” anlamında kullanılmıştır (DLT III, 437). *Tarama Sözlüğü*'nde *ıldıramak/yaldıramak/yılduramak* şekillerinde “parıldamak, ısıldamak, ılık saçmak” anlamlarında yer almaktadır (TS, 256). *Derleme Sözlüğü*'nde *yıldırarak* “parıldamak, ısıldamak, ılık oynaşmak” anlamında yer almaktadır (DS XI, 4267). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “parlamak, parıldamak” anlamında kullanılmıştır:

Ve eger görse yıldırım yıldırar ol yıldı çok ni'met ola haşşa eger añul yıldırara (B, 230b/15).

yılla-: “koklamak” Eski Türkçe *ıd/yıd/yıdh* “koku” sözcüğünden türeyen bu fiil *Kutadgu Bilig*'de *yıdı-* “kötü kokmak” (KB, 4519) ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te *yıdhla-* “koklamak” (DLT III, 308) şeklinde kullanılmıştır. *Tarama Sözlüğü*'nde *yıllamak/yıllamağ/yılemek* şekillerinde “koklamak” anlamında yer almaktadır (TS, 260). *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde “koklamak” anlamında kullanılmıştır:

Merzengüş: Ki bir koku otur. Muhammed bin Sîrin eydür: “Eger düşünde anı yıylasa bir ‘akıl oğlı ola” (B, 217a/02).

Sonuç

Dilde meydana gelen değişimlerin bir sonucu olarak sözcükler ses, şekil ve anlam bakımından birtakım değişikliklere uğramakta, bazı sözcükler ise zamanla unutulmuş kullanımdan düşmektedir. XV. yüzyılda kaleme alınan *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan Eski Türkiye Türkçesi döneminin söz varlığına ait birçok sözcük zamanla unutulmuş ve Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde kullanımdan düşmüştür. Ölçünlü Türkçede unutulup, kullanımdan düşen bu sözcüklerin birçoğu Eski Türkiye Türkçesi dönemi öncesi eserleri *Dîvânü Lügâti't-Türk* ve *Kutadgu Bilig*'de kullanılan sözcüklerdir. Ayrıca *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü* ve ağız çalışmalarında yer almaktadır. Bu sözcüklerin birçoğu Eski Türkiye Türkçesi döneminden sonra zamanla kullanımdan düşmüş günümüzde yerlerini başka sözcüklere bırakmıştır.

Bu çalışmada *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alıp Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde kullanılmayan 90 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin birçoğu *Güncel Türkçe Sözlük*'te yer almamaktadır. *Güncel Türkçe Sözlük*'te yer alan *başmak*, *bay*, *bileñ* (*belen*), *çap-*, *eyit-*, *kelecı*, *şamı* (*tamu*), *uçmak* (*uçmak*), *uğrı* (*uğru*), *uğurla-* (*uğrula-*) sözcükleri eskimiş etiketiyle yer alırken; *çor*, *emcek*, *gîñ* (*gen*), *gökecek*, *görelü*, *kakı-* (*kakı-*), *kuç-* (*kuç-*), *koñak* (*konak*), *otar-* (*otar*), *şındı*

(şındı), şor- (sor), tumağı (dumağı), üş-, yıldıra- sözcükleri ise ağızlardan etiketiyle yer almaktadır. *Derleme Sözlüğü*'nde bañla- “ezan okumak”, düirt- “koku sürmek”, düirtün- “koku sürünmek”, yavuz “kötü” sözcükleri *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde kullanılan anlamlarıyla bulunmamakla beraber toplam 60 sözcük yer almaktadır. *Tarama Sözlüğü*'nde ise el suyu, emcek bağı, kici bayram gibi birleşik sözcükler ve çor, üründüleyici, yelimle- sözcükleri dışında tamamı yer almaktadır. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan unutulmuş sözcüklerden bay: zengin, issi: sahip, karış: beddua, şındı: makas, tamu: cehennem, uçmak: cennet gibi sözcükler yerini Arapça ve Farsça kökenli alıntı sözcüklere bırakmış; başmak: ayakkabı, derincek: başörtüsü, eyit: söyle-, göyün-: yan-, otar-: otlat-, süci: içki, yavı kııl-: yitir-, yıyla-: kokla- gibi sözcükler ise yerini Türkçede var olan diğer sözcüklere bırakmıştır. Bazı sözcükler ise çeşitli ses ve şekil değişimleriyle günümüze kadar ulaşmıştır; berim: vergi, giñ: geniş, kañıl: kağıt, kici: küçük, kuç-: kucakla-, üş-: üşüş- gibi. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan eskimiş sözcükler günümüz Türkçesinin ölçünlü dilinden düşmekle beraber halk dilinde yer yer kullanılmakta ve ağız çalışmalarında görülebilmektedir.

Bu çalışmada, Eski Türkiye Türkçesi döneminde tercüme edilen *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi* adlı eserde geçen günümüzde unutulmuş ve ölçünlü dilde kullanılmayan sözcükler incelenmiştir. Bu sözcüklerin *Dîvânü Lugâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'ndeki anlamları verilmiş ve *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'ndeki kullanımları gösterilmiştir. *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi*'nde yer alan unutulmuş sözcükler Eski Türkiye Türkçesinin söz varlığının ortaya konulmasına, Türk dili ile ilgili sözlük çalışmalarına ve Türk Dil Kurumuna katkı sağlayacaktır.

Kısaltmalar:

B: *Kâmilü't-Tâbir Tercümesi* Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası

DLT: *Dîvânü Lugâti't-Türk*

DS: *Derleme Sözlüğü*

KB: *Kutadgu Bilig*

TS: *Tarama Sözlüğü*

Kaynakça

Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig*. Kabalcı Yayınevi.

Atalay, B. (2018). *Dîvânü Lugat-it-Türk Tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çetin, İ. (2023). Hubeys et-Tiflis'in Kâmilü't-Ta'bir'i ve Türkçe Tercümeleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 12, 683-714.

Datlı, D. (2014). Risaletü'n-Nushiye'deki Arkaik Kelimelerin Tespiti ve Kelime Türlerine Göre Sınıflandırılması. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 639-659.

Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ekşioğlu, S. (2014). Şeyhi Divanı ndaki Arkaik Sözcükler. *Asos Journal (The Journal of Academic Social Science)*, 15, 378-387.

Korkmaz, Z. (2004). Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. *TDAY Belleten*, 52(2), 99-105.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

König, G. Ç. (1991). Toplumdilbilim açısından dil ve dil türleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 59-70.

Küçük, S. (2014). Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha'sındaki Arkaik Unsurlar. *Journal of Turkish Research Institute* (52), 1-25.

Tiflîsî, Hubeyş. (t.y.). Kâmilü't-Tâbir Tercümesi [Yazma eser]. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel 4952.

Türk Dil Kurumu (t.y.) *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 15 Nisan 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Türk Dil Kurumu. (1993). *Derleme Sözlüğü* (1-12). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uzun, M. F. (2022). *II. Murat Dönemine Ait Kâmilü't-Tâbir Tercümesinin Dil İncelemesi, Tenkitli Metni ve Dizini Hazırlanarak Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden İncelenmesi*. (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi)

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Vural, H. (2023). Çoban-nâme'deki Eskiçil Kelimeler Üzerine. *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-48.